

Velikost in merilo črteža. Po dolžini je novi črtež za toliko daljši ali krajši, kolikokrat se pač povečuje ali pomanjšuje. Če povečujemo v razmerju 1 : 2 bo pač dvakrat daljši in narobe, če pomanjšujemo, bo za 1/2 manjši, krajši. Če na primer pri povečevanju premaknemo iglo za en centimeter, bo svinčnik napravil dva centimetra dolgo črto; pri pomanjševanju pa bo črta s svinčnikom dolga le 0,5 cm. Pri razmerju 1 : 3 bo novi črtež trikrat daljši, oziroma za $\sqrt[3]{3}$ krajši.

Po površini je novi črtež večji ali manjši za razmerje povečevanja oziroma pomanjševanja na kvadrat. Pri povečanju 1 : 2 bo štirikrat večji, pri razmerju 1 : 3 pa devetkrat večji. Pri pomanjševanju pa bo pri istih razmerjih štirikrat, oziroma devetkrat manjši. Če povečujemo pri razmerju 1 : 2 bo 1 cm povečan na 4 cm, če pa pomanjšujemo, bo zmanjšan na 0,25 cm, to je 1/4 cm. To pomeni, da bo povečanje oziroma pomanjšanje pri razmerju 1:2, 1:3 itd. potem prešlo v razmerje 1:4, 1:9 itd.

Merilo novega črteža se prav tako spreminja v istem razmerju kot linearno povečanje ali po-

manjšanje. Če je, na primer, merilo karte, ki jo preisujemo 1 : 50.000, bo potem merilo novega črteža pri razmerju 1:2 — 50.000 : 2, to je 1 : 25.000, pri pomanjšanju pa 50.000 X 2, to je 1:100.000. Pri povečanju karte v merilu 1:50 tisoč bo pri razmerju 1 : 4 merilo 1 : 12.500, pri pomanjšanju pa 1 : 200.000.

Če na karti ali črtežu, ki ga preisujemo ni merila, ga lahko na ta način določimo na novem črtežu. Merilo novega črteža moremo v tem primeru določiti, če poznamo neko razdaljo v naravi med dvema določenima točkama na tem črtežu, na primer del poti med dvema objektoma, ki sta prikazana na črtežu. To razdaljo izmerimo na črtežu v milimetrih in ga primerjamo z znano razdaljo v naravi. Če je na primer dolžina poti med dvema objektoma 2000 m in znaša na črtežu ta razdalja 500 mm bo merilo tako: 2500 m = 2.500.000 mm, 2.500.000:50 = 50.000; merilo bo tedaj 1 : 50.000. Nepoznano merilo dobimo torej tako, da dolžino v naravi delimo z dolžino razdalje med dvema točkama na črtežu, vse izraženo v milimetrih. (Prevedel dr. V. Kokole)

Prof. Mavricij Zgonik

Nekaj napotkov za sestavo sodobnega geografskega učbenika

Po osvoboditvi smo dobili Slovenci že lepo število geografskih učbenikov. Če jih primerjamo z učbeniki iz predvojnega časa, opazimo določen napredek.

Prvo je, da niso več tako prenatrpani in da se skušajo izogniti nomenklaturnega in verbalno-sinovnega kopičenja, kar je bilo za starejše geografske učbenike pogosto tako značilno. V zadnjih letih je opazna tudi tendenca sestavljalcev, krepkeje uvajati učence v geografsko mišljenje in zlasti v vzročno in kompleksno razmišljanje pojavov. Mar pismo zato upravičeni trditi, da pisci že upoštevajo bistvene zahteve moderne geografije? Vsekakor!

Drugo, kar je precej očitno, je, da naši povojni geografski učbeniki tudi metodčno bolj odgovarjajo od predvojnih. Princip aktivizacije učencev in princip nazornosti sta mnogo bolj upoštevana kot včasih.

Kljub temu pa čutimo v vsakdanjem pedagoškem delu, da imajo naši učbeniki še vedno določene pomanjkljivosti. Vsekakor bi želeli, da bi bili še boljši. Med drugim ugotavljamo, da zastajajo v določenem pogledu za našim revolucionarnim razvojem obveznega in ostalega šolstva.

Uvodoma naj opozorim pri tem le na nekatere ugotovitve. Se vedno premalo upoštevamo domoznanski in lokalno-geografski princip. Premalo je tudi metodčno in smiselno premišljenega povezovanja z drugimi predmeti. Se vedno se držimo starejše razvrstitve snovi po precej togem, „klasičnem“ sistemu. Vse preveč je naš geografski učbenik le sredstvo za učenje in spominsko u trj evanje.

Na splošnem smo bolj napredovali pri geografskih učbenikih za osnovno šolo. Sestavljali skušajo tu imeti pred očmi zahteve moderne psihologije in pedagogike, zlasti po ostrbi pa načelni in vsekakor upravičeni kritiki geografskega učbenika za prejšnji I. razred nižje gimnazije, ki jo je podal dr. S. Gogala.² Vse premalo smo pa do sedaj storili v modernizaciji geografskih učbenikov za šole II. stopnje in strokovne šole.

To je le nekaj splošnih ugotovitev. Namen tega članka ni, da bi kritično in podrobno analiziral naše povojne geografske učbenike. O tem je bilo že precej napisanega s strani recenzentov in drugih avtorjev v naši štipokovni in pedagoški

¹ Članek je povzet po referatu na geografskem seminarju v (Novem mestu) junija 1960.

² Dr. S. Gogala je podal podrobno analizo tega urnega načrta in učbenika v Poročilu Zavoda za proučevanje šolstva pri Svetu PK Ljudske republike Slovenije, 1957.

literaturi.⁸ S člankom želim le vzbuditi kritično zanimanje, kako bi naj bil sestavljen sodobni geografski učbenik in katere elemente bi moral brezpogojno imeti, da bi odgovarjal sodobni geografski znanosti in moderni pedagogiki. Poskušajmo odkriti nekaj značilnih tez, ki bi bile kazipot pri sestavljanju in recenziji bodočih geografskih učbenikov. V članku se bom pri tem oziral v glavnem na zahteve, ki jih postavlja višja stopnja obvezne šole.

I.

Izhodišče za nadaljnje razmišljanje naj nam lio načelno vprašanje, kaj je sploh učbenik in kateri so njegovi glavni smotri. Od pravičnega spoznanja o bistvu učbenika je odvisen celoten koncept.

Kot je splošno znano, ni učbenik samo učni pripomoček, s katerim učenci geografska dejstva oziroma spoznanja, ki jim jih je v šoli posredoval učitelj, doma utrdijo, temveč tudi njegova delovna knjiga. Tako učbenik ni le sredstvo, da se učenci doma naučijo v šoli obravnavane snovi, temveč da se ob njem tudi aktivno razvijajo k samostojnemu in kritičnemu mišljenju. To je pomorna ugotovitev tudi elaborata Zavoda za napredek šolstva pri LIIŠ.⁴ To mora upoštevati sleherni sestavljalec kakor tudi sleherni recenzent učne knjige.

1. Geografski učbenik za osnovno šolo bi naj bil torej tako sestavljen, da bi dajal tudi pobudo za aktivno sodelovanje učencev v učnovzgojnem procesu. Vsaka lekcija v učbeniku naj najprej vsebuje razne naloge, ki jih učenci rešujejo na osnovi lastnega opazovanja prirode — zlasti na nižji stopnji osnovne šole — in zemljevidov, kartic, skic in drugega ilustrativnega materiala — zlasti na višji stopnji osnovne šole. Nova lekcija naj izhaja tudi iz znanja, ki so si ga pridobili učenci pri pouku geografije ali drugih predmetov, kakor iz mladinske književnosti in lastnih doživetij. Nova lekcija bi se naj nastonila najprej na to in šele iz tega naj sledi nova snov, ta naj uredi pridobljeno znanje in do-

polnjuje to, česar učenci sami ne morejo spoznati. Nova snov bo kateksohen geografsko nova, ko bo na osnovi tega potem poudarjala zakonitosti, povezanost, kompleksnost in funkcionalnost geografskih pojavov in procesov.

Pedagoška zahtevnost terjaja od sestavjalca, naj konceptira geografski učbenik za osnovno šolo tako, da bo sposoben angazirati in aktivizirati učence k določeni dejavnosti, umsko miselni kot ročno grafični. Za to so potrebne določene opazovalne naloge, ki naj uvajajo učence ne samo k opazovanju in primerjavi temveč tudi k novim asociacijam in aplikacijam, skratka k razmišljanju. Le tako bo geografski učbenik sposoben, nevsiljivo pa vendar dovolj trdno postopoma uvajati učence h geografskemu mišljenju, ki je, kakor vem, eden od osnovnih principov moderne geografije.

2. Iz te pedagoške zahteve izhaja in ujnost povzetkov, resimejev, nalog, vaj in vprašanj na koncu lekcij ali pa na koncu večjega zaključnega poglavja. Glede na to smo precej napredovali, vendar naj poudarim, ta ne smejo biti ti povzetki, naloge ali vprašanja toliko narativnega kot mnogo bolj sugestivnega značaja. Bili bi naj ne stereotipni, temveč takšni, ta vzbujajo učence k razmišljanju in samostojnim zaključkom na osnovi obravnavane snovi. Povzetki, vprašalpe naloge in vaje so poleg tega zelo koristni tudi za uspešno preverjanje učencevega znanja za učitelja in za uspešno pregledno ponavljanje hi utrjevanje obravnavane snovi za učence. Tem pomagajo k lažjemu pomnjenju, obenem pa jih angazirajo k samodejavnosti in domaćemu delu. Moderni geografski učbeniki jih imajo mnogo. Geografski učbenik za osnovno šolo bi naj vseboval tudi kratek pa zgoščeni povzetek obravnavane snovi.

Glede povzetkov, vaj, nalog in vprašanj bi dal sugestijo, naj bi bili bolj v obliki grafičnega materiala, grafikonov, diagramov in kartogramov. Tako silijo učence k intenzivnejšemu in samostojnemu razmišljanju.

Ni težko ugotoviti, kaj ima večjo didaktično vrednost, če se glasi naloga ali vprašanje „Katera so glavna podnebna področja Evrope?“, ah pa „Nariši v pečatni obris Evrope glavna podnebna področja!“ Drug primer: „Ugotovi po velikosti vrstni red zemljin!“ ali pa „Prikaži grafično velikost zemljin!“

3. Besimeji, povzetki, naloge in vaje morajo biti seveda take narave, da jih zmore rešiti sleherni povprečni učenec in ne smejo biti pretežki. Biti morajo psihološko ustrezni. To ne velja le za lekcijo samo, temveč tudi za to.

Izogibajmo se katederskega, visokoizobrazbenega jezika in suhoparne šolske frazeologije. Tega je v naših učbenikih še vedno preveč. Učenec ima na primer zelo malo od tega, če se glasi stavek tako: „Zalivski tok vpliva, da morje ne zamrzne“, ali pa „Geografski činitelji so takšni, da se gospodarstvo ni moglo dovolj razviti“. Sestav-

³ Opozorim naj na nekatere ocene v Geografskem vestniku in Geografskem obzorniku: Jože Kosmatin, Obnaah novih geografskih učbenikov (G. V. — 1947); T. Oblak, Dva nova geografska učbenika za srednje šole (G. V. — 1950); M. Vreča, Zemljepis za I. razred nižje gimnazije in Zemljepisni pregled zemljin (G. V. — 1953); O. Radinja, ocena mojega učbenika — Zemljepisni pregled Evrope in izvenevropskih zemljin (G. V. — 1954); M. /gonik, Marginalije k „Zemljepisu Jugoslavije za 4. razred gimnazije“ (G. O. — 1957); F. Planina, M. Zgonik — Nazornost v geografiji (G. O. — 1958); I. Iladinja, Zemljepis Jugoslavije za gimnazije (G. O. — 1959). Od ostalih člankov na jomenim le načelni članek dr. S. Ilešiča, Geografska znanost in šola, v Sodobni pedagogiki, 1955/1—2.

⁴ „Splošni kriterij za presojanje učnih knjig za osnovno šolo“, elaborat Zavoda za napredek šolstva LIIŠ — Ljubljana 1960.

Ijalec učbenika nora imeti stano pred očni sposobnost in zmogljivost učenca, ki mu je knjiga namenjena. Čim nižji stopnji je učbenik namenjen, tem preprostejša mora biti obravnava in tem enostavnejša in konkretnejša mora biti snov.

Izogibajmo se zato vsake toge sistematike, četudi mora učbenik ohraniti e1 em e11 -tarno sistematiko. To samo od sebe razumljivo zahteva omerjam zato, ker je ravno pri geografiji velika nevarnost, da zabredemo v zamešan, konfuzen in zato težko sprejemljiv tekst, saj vemo, da operiramo tu s kompleksnim prikazom geografskih fenomenov. Učenci želijo jasno in pregledno formulacijo, razumljivo ugotavljanje in pojasnitev ter vrednotenje različnih geografskih pojavov in procesov. Elementarna sistematika še nikakor ni neznanstvena.

4. Kateri kriterij naj prevladuje pri razporeditvi učne snovi? Mislim, da smo si edini, da more biti to na osnovni šoli le regionalni kriterij. Zavedamo se, da pa to ni ravno lahka stvar. Mnenja sem, da je ravno v tem najšibkejša točka naših sodobnih geografskih učbenikov. Običajno se držimo pri obravnavi snovi vedno vse preveč togega vrstnega reda od lege, položaja, reliefa, klime, hidrografskih razmer do prebivalstva, gospodarstva itd., in to pri vsaki pokrajini, deželi ali državi. To licence dolgočasi in pasivizira. Predmet postaja nezanimiv, učbenik nepriljubljen, da ne govorimo o tem, da tak način obravnavanja geografske snovi ne vodi dovolj h geografskemu mišljenju in geografski kulturi.

Zakaj ne bi že pri obravnavi reliefa ali hidrografskih razmer omenili tudi pogoje za gospodarstvo? Zakaj o tem govoriti šele pri poglavju o gospodarstvu? Ali ni mnogo boljše elemente povezati! Na primer pri obravnavi reliefa o Sviči: „... visokogorski svet je mlado naguban, zato strmih oblik in bolj reven z rudami. Preoblikovali so ga nekoli ledeniki, zato imajo vode obilen padec. Sviča je tako ena najbogatejših dežel s hidroenergijo. Velik del gorskega sveta je zaradi velike višine precej vlažen, tako so zanj značilni sočni gorski pašniki in plansarstvo je v Sviči pogosta gospodarska oblika.“

Text naj da v lahkem slogu plastično kompleksno podobo geografskih fenomenov odnosno pokrajine, pri čemer pa se je treba izogibati goli deskriptivnosti, naštevanja in toge sistematike. Omejiti se je treba na najbolj bistvene pojave in značilnosti medsebojne prepletenosti. Text naj skladno obravnava tako prirodne kakor družbeno-politične in ekonomske značilnosti pokrajine ali področja.

Mogoče bi bilo prav, da ne bi pričrnela vsaka lekcija posameznih regij na isti način. Zanimanje bi se pri učencih dvignilo, če bi pogosto izhajali iz najbolj tipične poteze pokrajine. Torej ne ustaljenega vrstnega reda pri obravnavanju! To bi pestrost in vrednost geografskega učbenika dvignilo.

Kaj pa splošno geografski pojmi? Te obravnavamo ob prikazu posameznih regij. Kot vemo, obče geografije na obvezni stopnji so le opravileno ni več. Mnogo laze jih je podajati oziroma posredovati na konkretnih primerih v regionalno geografskem obsegu.

o. Posebne značilnosti posameznih regij prikazimo v krajših vmesnih sestavkih. Ti naj bodo plastični, sočni in živi. Tak opis naj zbudil v učencih pravo predstavo o njih, pa naj so to prirodni, družbeno politični ali ekonomski.

Plastični opis marse na Nizozemskem pomaga k osvojitvi prave podobe nizozemske pokrajine in njenega značilnega kmetijstva. Živi in sočni opis španske Mezele nudi pravo sliko visokih planot v Kastiliji, ki so značilne za dokajšnji del Španije. Opis modernega lova na polenovke v norveških vodah bo prispeval k osvojitvi prave predstave o veliki gospodarski vrednosti ribolova na Norveškem. Vožnja v mislih skozi Suesko ožino bo vzbudila v učencih pravilno vrednotenje te ožine za Egipt in svetovno trgovino ter gospodarstvo.

Kot vemo, take tekstne urinke učenci zelo radi bero. Ob njih se jim duh odpočije, zanje je to oddih; inapela miselna pozornost v kompleksnem prikazovanju pokrajine se ob njih sprosti v optimno in čustveno smer. Menim, da ni napacno, če damo take vmesne tekste, ki so dobro dopolnili obveznega teksta v sami lekciji v droben tisk, iz enostavnega razloga, ker je to za učence opozorilo, da ni obvezen tekst za učenje. Sestavljanje takih krajših vmesnih tekstov zahteva seveda od avtorja, da zavzame pravičen odnos do geografske čitanke, ki naj obstoja poleg učbenika, sicer je tak sestavek lahko predolg.

6. Važno vprašanje za sestavljalca je, kolik naj bo obseg in kaj vse naj obsega geografski učbenik. Vsekakor naj bo obseg pametno premišljen. Razume se, da se moramo okvirno držati predpisanega učnega načrta, nikakor naj pa bi ne bil prenatrpan z različnimi geografskimi in topografskimi, vrednostnimi in številčnimi podatki. Na drugi strani pa menim, tla vsaj zaenkrat nam ne bi odgovarjala tudi amerikanizacija učbenika v pogledu preskope vsebine. To bi bila druga skrajnost.

Toda kako najti pravo mero, ko pa kompleksno obravnavanje tako lahko zaide v različna znanstvena področja in ko je sam geografski inventar tako bogat! Predno skušamo odgovoriti na to vprašanje, mislim, tla je prav, tla naceho razmotrimo, kakšni naj bodo odnosi med učbenikom in atlasom oz. karto. Tu, menim, je ključ za pravičen obseg.

Kakor vemo, je atlas najvažnejši geografski učni pripomoček, zato naj geografski učbenik dopolnjuje tisto, kar iz atlasa ali s karte ni dovolj ali je sploh nerazvidno. V nobenem primeru ne sme učbenik nadomestiti karte ali atlasa!

Pojavlja pa se problem, do kolike mere naj učbenik upošteva atlas, ali do kolike mere naj

modificira vsebino atlasa v navaden opis. Mnenja sem, da se učbenik ne sme omejit v navaden jezikovni prevod topografske nomenklature in njenih simbolov. V nobenem primeru naj ne bi bil tekst v učbeniku le nomenklaturni opis teh simbolov oziroma kartografske vsebine.

To je ena stran. Druga skrajnost, ravno tako nepravilna, bi bila, če bi se hoteli izogibati sleherne topografske vsebine. V strahu, da ne bi nagrnadili preveč imen hi drugih podatkov, bi tako zapadli v drugo skrajnost, da bi se omejili le na nekatera fragmentarna, kratka vprašanja in opozorila. Takšna opozorila in takšni namigi so didaktično le premalo vredni. Takšni prijazni v obliki kratkih in vsebinsko revnih vprašanj in opozoril so le preskromni.

Omenim naj nekaj takih pogostih didaktično premalo stimulativnih opozoril, vprašanj in namigov: „Glej atlas! Opazuj karto! Poglej risbo! Kod tece reka V Kaksna je obala V Opisi zaliv! Položaj? Opisi fjord! Opazuj površje! Kako poteka glavni greben? Katero je glavno mesto? Ugotovi razlike med to in drugo deželo! itd.“

Učbenik mora torej vsebovati kljub obstoju karte oziroma atlasa tudi določen nomenklaturni in topografski inventar!

Se nekaj. Izogibajmo se tistega načina pripovedovanja v lekciji, ki ga učitelj običajno uporablja pri svoji razlagi v šoli, na primer: „... Ce pogledamo [ra karto, potem vidimo...“ Takšen stil prehaja pogosto v navadno solsko frazeologijo, ki malo pove. Dosedanji geografski učbeniki so nudili vsega dovolj, od nomenklature in kartografskega materiala do primerjav in zaključkov. To je dokajšnja pomanjkljivost. Po tej poti bi sestavljali naj ne hodili!

Kaj in koliko naj ima geografski učbenik? Kakšni inaj bodo odnosi med učbenikom in atlasom? Menim, da naj učbenik dopolnjuje tisto, kar s karte inj dovolj razvidno. Vsebovati mora torej poleg najpotrebnejšega inventarja zlasti to: različne primerjave, vzročne zveze, prikaz prepletenosti sodilcujočih činiteljev, proces razvoja, funkcionalnost in vrednotenje raznih geografskih fenomenov, značilnosti, tipičnosti in fiziognomijo pokrajine, številčne in druge vrednostne podatke, grafični prikaz fenomenov in njihovega razvoja, to inaj bi bil osnovni del vsebine lekcije. Tu naj bo poudarek. Pri tem uporabimo od elementov karte le tisto, kar je res potrebno za boljše razumevanje prepletenosti in kompleksnosti pokrajine ah področja. Za vse ostalo navajajmo učence, da uporabljajo učbenik ob spremljavi na karti ali atlasu. Le tako sestavljen tekst bo res pomagal učencem h geografskemu mišljenju, razvijal v njih geografski čut in le tako bomo v skladu z zahtevami moderne geografije. V tem pogledu moramo prelomiti s tradicionalnim in že dokaj zastarelim načinom pisanja geografskega učbenika.

7. Pri posredovanju geografske snovi uporabljamo pogosto metodo komparacije.⁵ Kakor to

delamo v šoli pri učni uri, tako naj ima to tudi učbenik, izhodišče za didaktično uspešno primerjavo naj bosta Slovenija in Jugoslavija. To naj ne velja le za podatke o velikosti in štev ilu prebivalstva, temveč tudi za podnebne, hidrografske in gospodarske razmere. Primerjava pa nima tolike vrednosti, če jo podajamo v absolutnih številkah. Mnogo vrednejša je primerjava, če jo nakažemo v obliki ulomkov ali mnogokratnikov znanih dejstev in vrednostnih podatkov. Izogibati se je treba primerjav na osnovi primerjav. To povzroča veliko konfuznost in didaktičnega smotra ne doseže. Zelo uspešna je zlasti grafična primerjava. Številčni podatki naj ne bi bili le navadni, to je brez grafičnega prikaza ali pa v saj ine nrez primerjave z znanimi količinami in vrednostnimi podatki.

8. Iz tega kar smo do sedaj rekli, je razvidno, tla se mora učbenik ravnati p o atlas 11 ali karti. Tiste geografske in kartografske elemente, ki jih nujno zahteva tolmačenje geografskih fenomenov na določenem prostoru ali pa kompleksni prikaz pokrajine, bi pa naj učenc v svojem atlasu oziroma aa kartah tudi resnično našli I Pisci geografskih učbenikov bi morali torej biti pozorni pri odbiri nomenklaturenega inventarja ine samo vsebinsko temveč tudi metodično. Pri tem pa se nam vsiljuje nujno vprašanje, p o k a k š n e m a t l a s u n a j s e r a v n a u č b e n i k ? Ali imamo takšen atlas, ki bi zadovoljil tako vsebinsko kakor metodično? Zal, tega se nimamo. Misliiti bi bilo torej treba na izdajo kakšnega standardnega atlasa, kot je bil na primer včasih Kocnov atlas.

Kartice⁶ bi bile v atlasu, inaj ne bi bile v učbeniku in narobe. Učbenik bi nacejno naj imel le specialne karte oziroma skice in kartograme, narje bi naj bile naslonjene tudi opazovalne naloge v lekciji.

9. Na ustreznih mestih naj opozarja učbenik na primerna književna dela, ki obravnavajo učno snov, in iz njih bi lahko bile tudi primerne naloge. Moderni geografski učbeniki na Zapadu, zlasti francoski, imajo pogosto navedena najvaznejša in najdostopnejša ter tudi estetsko vrednejša dela na koncu lekcij. Mogoče ne bi bilo odveč, opremiti jih v dveh, treh stavkih s kratko vsebino. Naša in svetovna mladinska potopisna literatura nudi danes obilo primernega čtiva. Na uvajanje književnih del opozarjam tudi zaradi potrebe po domačem delu učencev.

Glede strokovne terminologije smo mnenja, da bi morala biti dana prednost slovenskemu izrazoslovju, ne da bi se izogibali tujih strokovnih izrazov, če so v javnosti splošno v rabi. Seveda bi se morali sporazumeti preje o enotni rabi posameznih terminov, zlasti tistih, ki

⁵ O didaktičnem principu in metodiki komparacije pri pouku geografije več v moji Metodiki geografskega pouka, Ljubljana 1960.

»o problematični.⁶ Nima smisla nadomestiti na primer izraze tropski pas izključno z vročim pasom, paralele in meridiane le z vzporedniki in poldnevniki, absolutno višino le z nadmorsko višino itd. Učenci morajo poznati ene kot druge.

Pri tujkah v geografski ali drugi strokovni literaturi bi priporočal poleg pravilne transkripcije in naglase v okle naju tudi etimološko razlago pod črto.⁷ To velja zlasti za tiste izraze in imena, ki izhajajo iz gršine in latinsšine, saj je naši mladini omogočen danes le v skopem obsegu vpogled v antično duhovno zakladnico. To bi veljalo isveda le tam, kjer se pred mladino tak izraz ali takšno ime prvič pojavi v bistveni zahtevni obliki. Od pravilne etimološke razlage termina, imena ali sploh tujke, ki jo učenec prvič osvoji, ko zadene na inje, je mnogokrat se dolgo odvisna pravilna, napačna ali površna predstava pojma in imena.

10. Mislim, da ni treba posebej poudariti zahteva, da mora avtor geografskega učbenika sestaviti knjigo v smislu vzgojnih vrednosti in napredne idejnosti, tako v duhu socialistične demokracije, patriotizma, internacionalizma, enakopravnosti med narodi in mime koeksistence. Zasedovati je treba idejnost v duhu napredka, znanosti in tehnike, spoštovanja do dela in naporov ljudstev in narodov ter razvijanja osebnosti. V knjigi mora biti razvidna potreba po mednarodnem sodelovanju. Na zadnjem mednarodnem zboru geografov v Bruxellesu je bil med drugim sprejet zanimiv sklep, da je treba revidirati v tem smislu vse geografske priročnike in šolske atlase, ker so geografi dolžni, da prispevajo k mimemu sožitju in bratstvu med narodi. Če to danes poudarjajo celo v zapadni geografski pedagoški literaturi in če se to kot zahteva postavlja na mednarodnih kongresih in zborih, kako se bolj nujno je to v naši družbeni stvarnosti.

II.

1. Vsak geografski učbenik, zlasti za osnovno šolo, mora maksimalno upoštevati osnovno didaktično načelo nazornosti, poleg konkretnosti, mislim zlasti še optično ali grafično nazornost. Vsaka geografska knjiga za osnovno šolo bi naj bila zato tudi dobro ilustrirana. Kot ilustracije je treba uporabiti risbe, skice in črteže, kartice, grafikone, diagrame, profile, blokovne diagrame, slike in fotografije. Nekakšen indikator za sestavljalka bi naj bilo načelo: vse tisto, kar si učenci iz teksta le težko predstavljajo, ali kar je grafično mnogo lažje in didaktično uspešneje prikazati kakor z

⁶ Glej več tozadevnih člankov o geografskem izrazoslovju v Geografskem obzorniku.

⁷ Zelo poučen je članek profesorja S. Kranjca, Geografska imena v šoli, Sodobna pedagogika VI — 3/4.

⁸ Semaine internationale de géographie — Rapport — Uriixelle9, Aont 1950.

navadnim besedilom, je treba podati z ilustracijo v najširšem pomenu besede. Ta pa ne sme biti nikdar sama sebi namen. Njen namen ni dvigniti predvsem estetsko stran knjige in napraviti jo privlačnejšo, temveč mora tvoriti osnovo za samostojno ugotavljanje in u dejstvo vanje učencev ter s tem dopolnjevati vtis in opazovalne naloge v lekciji.

Mislim, da smemo sv etovati bodočim sestavljalkem čim več skic, črtežev, grafikonov, diagramov, kartogramov in pa profilov, to se pravi ves tisti grafični material, ki sili učence k razmišljanju o prepletenosti in funkcionalnosti prirodnih in družbeno-ekonomskih elementov na določenem prostoru. Zlasti takšnega grafičnega materiala bi naj bilo dovolj v učbeniku!

Skice in kartice naj vsebujejo vse tiste objekte obravnavanega ozemlja ali področja, ki so navedeni v tekstu opisov, razlage in nalog ter na j ne bodo obremenjene z drugo vsebino. To je treba posebej poudariti, sicer izgubijo svoj didaktični pomen. Služijo naj kot osnova za reševanje raznih nalog in naj seznanijo učence tudi z načini kartografskega prikazovanja. Hvaležne so tudi preproste pa didaktično premišljene skice in črteži. Četudi so enostavni in le strukturne ali reducirane risbe. Dosedanji učbeniki jih imajo precej v primeri s predvojnimi, bile bi naj pa solidno obrazložene v tekstu, zlasti v kolikor so težje.

Učbeniki za osnovno šolo bi naj imeli obilo višinskih, globinskih, geoloških, rečnih in vzročnih profilov ter zlasti še blokovnih diagramov, kar vse znatno olajšuje razumevanje zgradbe reliefa, površinskih oblik ter njihovega razvoja.

Glede grafikonov in diagramov smo že rekli, da so potrebni zlasti tam, kjer naj učenci doumejo razmerja med količinami in geografsko razprostranjenostjo diagramov, ki jih v lekcijah podajamo s številkami. Vrednostni podatki naj ne bi bili navedeni brez grafičnega prikaza in pravilne primerjave.

Kot vemo, imajo naši atlanti v glavnem fizično- in politično-geografske karte, premalo pa je v njih štranski in dopolnilnih kart za posamezne tipičnosti in značilnosti pokrajine ali področja. Tako bi bilo treba učbenike opremiti tudi s skicami in karticami, ki dopolnjujejo fizično-geografske elemente, dalje za gostoto naseljenosti in migracije prebivalstva, za razvoj gospodarskih panog, proizvodnjo in rast industrije, za njeno geografsko razmestitev, za promet in prometne zveze, za strukturo in usmerjenost zunanje trgovine. Primere so za lokacijo in koncentracijo prirodnih virov, hidrocentral in vodilnih industrijskih podjetij. Take in podobne skice naj optično nazorno pomagajo učencem bolje doumeiti zavisnost, vzročnost in kompleksnost različnih geografskih dejstev in pojavov.

Naj tu omenim še, da naj bo tak grafični material čim bolj recenten. Ne pregrevajmo zastarelih skic in risb! V naših učbenikih se nekateri

klíšeji ponavljajo leto za letom, mnogi že od leta 1946 dalje. To velja zlasti za področje gospodarske strukture in rast industrije posameznih dežel. Bodimo tu previdni in sodobni!

2. Glede fotografij, barvnih slik in različnih reprodukcij naj poudarim, da jiso didaktično tako nujne kot prej omenjeni grafični material. V kolikor pa opremimo učbenik z njimi, naj pa bodo jasne, estetsko učinkovite in naj prikazujejo samo značilnosti pojavov in pokrajine, ki so poudarjene v učni snovi lekcije. Za tehnično lepo fotografijo in bogato ilustrirano opremo knjige se pogosto skriva vsebinska revnost! Če pa jih v učbeniku že imamo, naj nekaj tudi povedo, dopolnijo naj pravilno predstavo in bistvene lastnosti pokrajine. Ker je karta pravzaprav abstrakcija pokrajine ali določenega ozemlja, priporočam zlasti fotografije in slike za tipične pokrajine, površinske oblike, vegetacijske pasove in pejseže, kot na primer za stepo, savano, tundro, tropski pragozd, tajgo, sredozemsko pokrajino, tipično visoko planoto, rečne terase, za tipični zaliv, terasaste kulture, plantazno pokrajino, značilnosti naselja itd.

III.

Se o tehnični opremi in o tisku geografskega učbenika. Kakor vsak učbenik, ima še posebno geografski učbenik določene zahteve tudi do celotne tehnične opreme in še posebej do tiska. Res, da to ni bistveno za doler učbenik, vendar moramo imeti tudi do tega določene želje in zahteve.

Moderni geografski učbeniki poznajo koordinacijo različnega tiska. Na prvi pogled se zdi, da je to le formalna stran. To pa ni tako. Ker se v različnem tisku skriva tudi določena didaktična vrednost. Enoličen tisk utruja učenca in ga ne more dovolj pritegniti. Zato je treba napraviti razliko v tisku. V lekciji gotovo ni vse enako važno. Vmesno lektiro v obliki krajših povzetkov je prav, če natisnemo drugače kot osnovno vsebino v lekciji; za to je pripraven droben tisk, za vodilne misli in tehne podatke izberimo zopet drugačen tisk. Povzetki, izvlečki, opazovalne in druge naloge in koncu lekcij naj bodo zopet

drugače razvidni. Kratke in bistvene pripombe je možno podati ob robu ah vmes v poseben okvir. Mislimi bi bilo treba, da uvedemo, kjer je treba, tudi raznobarvni tisk, kakor ga imajo v učbenikih na zapadu. Načelno moramo razlikovati že s tiskom vse kar je bistveno in važno od tistega, kar je le dopolnilo.

Glede celotne tehnične opreme geografskih učnih knjig moremo biti v zadnjih letih kar zadovoljni. Naše založbe se precej trudijo, da jih opremijo sodobno zadovoljivo. Seveda smo še zelo daleč za ameriškimi načinom tiskanja in opremljanja knjig, kjer mrgoli barvnih ilustracij in risb, kar pa po mojem se ni bistveno za dober geografski učbenik. Menim, da jih ne bi smeli v celoti posnemati. Bogastvo in prenatrpanost ilustrativnega materiala nikakor ne sme iti na račun fantazije in besedne, jezikovne kulture, ki smo jo tudi dolžni posredovati mladini. To velja zlasti za najhne narode, kot je naš.

Podal sem nekaj najvažnejših sugestij in naptkov za sestavo in recenzijo sodobnega geografskega učbenika za osnovne šole. Iz njih in iz pripomb, ki bodo sledile, bomo mogli izluščiti najvažnejše teze tako za pisca kakor za recenzenta. Marsikaj, kar smo ugotovili kot potrebno za dobro geografsko učno knjigo za osnovno šolo, velja še eda tudi za šole II. stopnje. Osnovno šolo sem izbral zato, ker je tu pride bolj problematičen, učbenik zahtevnejši in je mnogo večji poudarek na didaktično-metodčni ustreznosti kakor na ostalih šolah.

Na koncu naj poudarim še eno misel. Se tako dober učbenik ne more nadomestiti učitelja. Posredovalec geografskih spoznanj in njihovih izobrazbenih ter vzgojnih vrednosti je in ostane prvenstveno učitelj. Učbenik ine sme nadomestiti učitelja. Učbenik je tudi prvo-stveno namenjen učencem, zato ine sme biti edini vir učitelju. Pri sestavljanju geografskega učbenika mora kot izhodišče prevladovati učenec, njegovo zanimanje in njegova zmogljivost. Učbenik naj zato nastaja „sub specie“ tistih, ki jim je namenjen.

DROBNE NOVICE

JUGOSLAVIJA IN UVOZ NAFTI

Vse tako kaze, da bo Jugoslavija lela 1961 prenehala uvažati nafto. Do sedaj smo jo uvažali iz Sovjetske Zveze 400.000 ton letno) ter iz Romuiije (od koder pa jo že več lot leto dni ne uvažamo); V Iraku jo kupimo 120.000 ton, v Egiptu 20.000 ton in v Vcnecueli 6000 ton.

Naslonitev na lastno energetska hazo pri nafti bo mogoča zato, ker lahko optimistično gledamo na velike izbruhe zemeljskega plina pri Stružen v Moslavini. To nam da misliti, da imamo tukaj naše najbogatejše nahajališče

nafte (Stružec, Volodcc, Mramor, Brdo, Gojlo, Janja Lipa). Novo odkrita nahajališča pri Cabunu in Ferdinandovcu ob madžarski meji kažejo ogromne zaloge, enake onim v Moslavini. Važna so še nova nahajališča ob Tisi pri Elcmiru v Banani in pri krajih Boka, Jermenovci in Lokve. To nam bo omogočilo veliko povečanje proizvodnje. Ze leta 1959 se je proizvodnja z ozirom na leto 1955 povečala za 300,0 (od 460.000 ton na 600.000 ton), v naslednjih letih pa bo še znatno porasla. Sorazmerni» s tem pa uvoz upada in naj hi prenehal leta 1961 ali 1962.